

НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕІДЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені ІВАНА ОГІЄНКА

ФІЛОЛОГІЧНІ
НАУКИ

Випуск 32

УДК 80: 001(045)

ББК80

Н34

Відповідальний редактор: Л. М. Марчук

Редакційна колегія: С.Д. Абрамович, доктор філологічних наук, професор; М.С. Васьків, доктор філологічних наук, професор; Л.О. Іванова, кандидат філологічних наук, доцент; О.В. Кеба, доктор філологічних наук, професор; М.Г. Кудрявцев, доктор філологічних наук, професор (науковий редактор); Ю.О. Маркітантов, кандидат філологічних наук, доцент (заступник відповідального редактора); А.А. Марчишина, кандидат філологічних наук, доцент; Л.М. Марчук, доктор філологічних наук, професор (відповідальний редактор); Г.Й. Насмінчук, кандидат філологічних наук, професор; А.С. Попович, кандидат філологічних наук, професор (науковий редактор); О.І. Почапська-Красуцька, кандидат наук із соціальних комунікацій (відповідальний секретар); П.І. Свідер, доктор філологічних наук, професор; О.С. Силаев, доктор філологічних наук, професор; Н.М. Сологуб, доктор філологічних наук, професор; О.О. Тараненко, доктор філологічних наук, професор; П.Л. Шулик, кандидат філологічних наук, професор.

Н34 Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 32. - Кам'янець-Подільський : "Аксіома", 2013. - 448 с.

УДК 80: 001(045)

ББК80

Тексти статей подаються в авторській редакції

Рік заснування - 1993. До 1999 р. - Збірник наукових праць
Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту. Серія філологічна

Президією ВАК України (Постанова № 2-05/9 від 14 листопада 2001 року)
збірник перереєстровано як наукове фахове видання з філологічних наук

Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
серія КВ № 14660-3631ПР від 01.12.2008 р.

© Автори статей, 2013
© "Аксіома", видання, 2013

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗНАЧЕНЬ МОДАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано аспекти значень, притаманних англійським модальним дієсловам, які виражають відношення між суб'єктом дії і власне дією, крізь призму функціонально-семантичного підходу до вивчення категорії модальності.

Ключові слова: модальність, епістемічність, деонтичність, дискурс

В статье проанализированы аспекты значений, характерных английским модальным глаголам, выражающим отношения между субъектом действия и собственно действием, сквозь призму функционально-семантического подхода к исследованию категории модальности.

Ключевые слова: модальность, эпистемичность, деонтичность, дискурс

The article is aimed at studying the meanings inherent in English modal verbs denoting relations between the doer of the action and the action itself within a functional and semantic approach to modality.

Key words: modality, epistemic modality, deontic modality, discourse

Антропоцентрична спрямованість сучасного мовознавства обумовлює підвищений інтерес до категорії модальності у її багатофункціональних проявах. Модальні відношення і мовні засоби їх реалізації постійно привертають увагу лінгвістів і стають об'єктом вивчення на формально-синтаксичному, семантико-синтаксичному, комунікативно-функціональному, текстовому та дискурсивному рівнях.

Незважаючи на ґрунтовні дослідження категорії модальності, репрезентовані у працях В. В. Виноградова, В. Г. Гака, А. П. Грищенка, Г. О. Золотової, Г. П. Немця, Є. А. Попова, Н. Ю. Шведової та ін., ця мовна універсалія залишається актуальним об'єктом наукових розвідок.

Дослідження епістемічної та деонтичної модальності є особливо релевантними у світлі когнітологічного річища лінгвістики, оскільки розгляд процесів породження та сприйняття мови сприяє більш глибокому осмисленню її будови та функціонування. Поширене вживання модальних дієслів як експонентів модальності в сучасній англійській мові, зміни, що мають місце у сучасній англійській граматиці, важливість уточнення знань про засоби вираження модальності, їхні значення та порядок застосування вимагають всебічного вивчення цього багатоаспектного явища.

Отже, **метою** статті є дослідження функціонування англійських модальних дієслів як проявів епістемічності та деонтичності у сучасному художньому дискурсі.

Об'єктом дослідження виступають епістемічні та деонтичні значення англійських модальних дієслів.

Предметом дослідження є функціонально-семантичні особливості вираження різних аспектів модальності за допомогою модальних дієслів.

Матеріалом дослідження слугували англійські модальні дієслова, вживані у популярній серії сучасних англійських романів «Сутінкової Саги» Стефені Маєр, зокрема у романі «Світанок».

Як одна з основних категорій природної мови модальність становить невід'ємний об'єкт лінгвістичного пошуку та викликає численні дискусії. Невизначеність цієї граматичної категорії обумовлена приналежністю її складників до різних мовних рівнів, тому різні вчені (Н. Д. Арютонова, А. В. Бондарко, В. О. Виноградов, Г. В. Колшанський, В. М. Ярцева) відносять модальність до граматико-семантичної категорії, до власне семантичної категорії з лексико-граматичним характером або розглядають її крізь призму функціонально-семантичних полів як функціонально-семантичну категорію [2].

Традиційно модальність розглядається як функціонально-семантична категорія, мовна універсалія, що виражає різноманітні види відношення висловлювання до дійсності, а також різні види суб'єктивної кваліфікації того, що повідомляється [5, с. 303]. Ця мовна категорія є невід'ємною властивістю тексту, що містить відношення автора до дійсності, виступаючи важливим елементом комунікації. Також вона є основною складовою прагматичного компоненту тексту будь-якого стилю та жанру, оскільки забезпечує вільне й експресивне вираження думок,

адже передати необхідну інформацію неможливо без демонстрації особистого ставлення до повідомлюваного. Подаючи опис подій, фактів, обставин, відношень тощо, модальність «актуалізує» висловлювання на рівні речення [12].

О. О. Селіванова визначає категорію модальності як «репрезентацію різних емотивно-оцінних сигналів, змодельованих авторською свідомістю; реальністю/ірреальністю імітованої референції, яка відіграє суттєву роль в актуалізації змістовно-континуальної організації тексту» [8, с. 10]. Текстова модальність як екстралінгвістична категорія може не мати прямої експлікації у поверхневій структурі тексту, але завжди присутня у глибинній і сприяє розкриттю суті тексту [9, с. 81].

Ш. Баллі та В. В. Виноградов зауважують, що модальність – це душа речення, бо висловлювань без модальності не існує [1, с. 44; 3]. Мовець використовує «модальність, тобто особову форму дієслова, дієслівне словосполучення або модальний прислівник, з метою виразити свою точку зору стосовно ступеня виконання дії чи стану, позначеного присудком» [7, с. 170].

Ставлення мовця до дійсності постає як основна ознака модальності, властива будь-якому висловлюванню, і виражається різними засобами: формально-граматичними, лексичними, фразеологічними, синтаксичними, інтонаційними, композиційними, стилістичними.

Модальність як багатоаспектне явище існує в декількох різновидах: умовна, дійсна, алеґічна, деонтична, епістемічна [10, с. 40]. Проте, як зазначає Є. І. Беляєва, різноманітні визначення модальності не виключають, а доповнюють одне одне, відображаючи складність і багатоплановість цього поняття [2, с. 13]. Традиційним є розподіл модальності на два типи: об'єктивну та суб'єктивну. Перша розуміється як відношення висловлення до позамовної дійсності, оформлене граматично, а друга – як вираження відношення мовця до того, що він повідомляє. Дослідники відзначають, що об'єктивна модальність є обов'язковою ознакою будь-якого висловлювання, що формує речення та виражає ставлення того, що повідомляється до дійсності в плані реальності та ірреальності [5, с. 303]. М. В. Ляпон зазначає, що об'єктивна модальність «виражає відношення повідомлюваного до дійсності в категоріях відмінку, часу за допомогою синтаксичних форм дієслів та часток» [6, с. 240], а судження поділяються на судження необхідності, дійсності та можливості.

Суб'єктивна модальність виражає відношення мовця до того, що повідомляється і базується на розумінні оцінки у широкому значенні слова, включаючи не тільки логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлення, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції. За Л. С. Єрмолаєвою, семантичний обсяг суб'єктивної модальності ширше семантичного об'єму об'єктивної модальності; значення, що складають зміст категорії суб'єктивної модальності, неоднорідні і вимагають упорядкування [4].

Серед досліджуваних модальних значень важливе місце займає епістемічна модальність, у семантиці якої відображається знання мовця про повідомлювану інформацію у висловлюванні (тобто оцінка ймовірності ситуації, вірогідності пропозиції) та його ставлення до неї з точки зору її достовірності [10, с. 112].

Оскільки епістемічна модальність межує з деонтичною (яка виражає судження мовця щодо обов'язку, моральних чи соціальних зобов'язань, дозволу чи заборони), англійські модальні дієслова не можна чітко поділити на дві категорії (епістемічну чи деонтичну) згідно з типом модальності, що ними висловлюється, тому що їхня інтерпретація є досить розмитою й залежить від контексту, де вони вживаються [12, с. 625].

Власне деонтичними модальними дієсловами вважають NEED, NEED NOT, MUST NOT, OUGHT NOT, DARE та USED TO, які відрізняються своєю семантичною неподібністю до інших модальних дієслів [11, с. 12]. Тому зосередимо увагу на англійських модальних дієсловах (MUST, MAY, MAY NOT, MIGHT, MIGHT NOT), які відносяться до категорії епістемічно-деонтичних [12], оскільки вони регулярно використовуються для вираження оцінки можливостей, а також для натяку на сумнів [12, с. 334].

Чітке розмежування епістемічної та деонтичної модальності є досить складним, оскільки в межах епістемічності також розрізняють суб'єктивний та об'єктивний підвиди. Оскільки досліджуваним модальним дієсловам притаманні ознаки як епістемічних, так і деонтичних маркерів, проілюструємо вираження ними обох типів модальності на матеріалі сучасного англомовного художнього дискурсу.

У суб'єктивній інтерпретації модальні дієслова MAY, MAY NOT та MIGHT, MIGHT NOT разом із CAN, CANNOT та COULD, COULD NOT передають епістемічне значення низь-

кого ступеню впевненості та високої міри сумніву:

(1) *"Bella! Have you lost your mind? You can't be that stupid!"* [1: 66]

(2) *"What do you mean, try again? You can't think Edward would let me...? And what difference would it make?"* [1: 194]

(3) *And... if Demetri didn't exist, then Alice and Jasper could be safe forever. Is that what Alice had seen? That part of our family could continue?* [1: 578]

При цьому MAY, MAY NOT, MIGHT, MIGHT NOT як експоненти епістемічної модальності виражають найвищий рівень сумніву мовця:

(4) *Well, at least he knew I hadn't skipped off into the sunset and forgotten him completely. He might have imagined me capable of that.* [1: 12]

(5) *[...] maybe if we limit the destruction to one area of the house, Esme might invite us back someday. [...] You may not maybe apart, but it would probably scare them.* [1: 115-116]

(6) *"I think... well, I think that... maybe... I might be..." I took a deep breath. "Pregnant." [1: 129]*

(7) *I'd thought this was the one sure physical thing in my whole world: the flawlessness of Edward's face. I may as well have been blind.* [1: 391]

Дієслово «MUST» передає найвищу ступінь упевненості мовця у дії:

(8) *"I'm sorry. I am moping, aren't I? Must be the nerves."* [1: 28]

(9) *... a new sob rising in my throat. He was right – I must be crazy.* [1: 107]

(10) *No one looked disgusted or outraged. So they must not have heard either favor Edward had asked me for.* [1: 186]

Наведені приклади відтворюють можливий чи необхідний висновок, що ґрунтується на власному спостереженні мовця чи його досвіді.

Деонтична модальність пов'язана з необхідністю, «зобов'язанні» або можливістю дій, які виконують «морально відповідальні» учасники ситуації, та у романах С. Маєр реалізується через дієслова «CAN» і «MUST»:

(11) *"It's like one-way glass. I can read everything they're thinking, but they can't reach me behind it. And I can hear Renesmee, though I couldn't when I was on the outside. I'll bet Kate could shock me now, because she's underneath the umbrella. I still can't hear you... hmmm. How does that work?"* [1: 623]

(12) *"If... if I do something wrong, if I hurt you, you must tell me at once."* [1: 85]

(13) *"That the creature must be killed immediately. Before it could gain too much strength. [...] Of course, their legends say the same of us. That we must be destroyed. That we are soulless murderers."* [1: 302]

(14) *"Exactly," he said. "And he's going to make you thirsty. But you mustn't bite him. He won't heal like Jacob."* [1: 503]

Приклади вказують, що мовець сприймає дію як можливу чи необхідну з огляду на певні (фізичні, моральні, соціальні та ін.) обставини реального світу, при цьому модальні дієслова реалізують деонтичний аспект модальності (те, що мало б статись, чи було б добре, якби відбулося).

Окрім цих двох типів значень, модальні дієслова реалізують додаткові прагматичні відтінки модального значення. Так, наприклад, модальні дієслова «MAY» та «CAN» позначають ввічливе прохання:

(15) *Then, as if she couldn't resist, she held her arms out toward Renesmee. "May I hold you, bebé linda?" Renesmee reached eagerly toward Carmen* [1: 593].

(16) *"May I meet her?" Aro asked - almost pleaded...* [1: 693]

(17) *Edward, can you hand me that blanket?"* [1: 293]

(18) *"Bella? Can I please come in?" Worriedly now.* [1: 123]

Окрім цього, модальне дієслово «CAN» передає значення дозволу:

(19) *He snorted. "Yeah – the party can start. The best man finally made it."* [1: 58]

(20) *"If it's a child she wants, she can have it. She can have half a dozen babies. [...] She can have puppies, if that's what it takes."* [1: 180]

Модальне дієслово «MIGHT» в деонтичному значенні реалізує функцію докору:

(21) *She glowered. "I've only allotted so much time to make you stunning, Bella – you might have taken better care of my raw material."* [1: 40]

З наведених прикладів слідує, що загальним принципом вираження модальності в реченнях є впевненість мовця в існуванні певних епістемічних підстав, чи «епістемічних гарантій»

істинності суджень. При чому йдеться не про констатацію факту, а про власне судження мовця щодо можливого чи вірогідного розвитку подій, які базуються на дослідженні реально існуючих обставин.

Серед засобів репрезентації ставлення мовця до висловлюваного змісту саме англійські модальні дієслова вважають одним із найскладніших через притаманну їм властивість виражати два семантичних значення: об'єктивної (деонтичної) та суб'єктивної (епістемічної) модальності. Цікаво, що у сучасному художньому дискурсі, зокрема у романі «Світанок» С. Маєр, не всі дієслова однаково реалізують значення епістемічності та деонтичності. Так, наприклад, модальне дієслово «CAN» переважно вживається у деонтичному значенні можливості, здатності 95 %, порівняно з 5 % в епістемічному значенні. Це можна пояснити тим, що персонажі постійно обговорюють свої здібності, перевіряючи, що саме вони можуть чи не можуть зробити в реальності. Модальне дієслово «MUST», навпаки, частіше передає відтінок впевненості чи вірогідності дії (88,5%), ніж значення обов'язку (21,5%). Дієслово «MAY» не демонструє такої різниці між деонтичним (60%) та епістемічним (40%) значенням, як «MIGHT» – 10% та 90 % відповідно. Такі розбіжності можуть свідчити на користь індивідуального стилю авторки, яка відображає в своїх романах уявний світ, де нереальні істоти співіснують зі звичайними людьми.

Перспектива роботи полягає у дослідженні засобів вираження модальності у творах різних жанрів, що значно розширить діапазон їх використання і дозволить ретельніше вивчити особливості їх застосування.

Список літератури:

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1955. – 416с.
2. Беляева Е. И. Модальность и прагматические аспекты директивных речевых актов в современном английском языке / Е. И. Беляева. Автореф. дис. докт. филол. наук. – М., 1988. – 32с.
3. Виноградов В. В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В. В. Виноградов // Труды института русского языка АН СССР. – Т. 2. Л.: Наука, 1950. – С. 53-87.
4. Ермолаева Л. С. Очерки по сопоставительной грамматике германских языков / Л. С. Ермолаева. – М.: Высшая школа, 1987. – 127 с.
5. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 687 с.
6. Ляпон М. В. Модальность / М. В. Ляпон // Русский язык: Энциклопедия / Ред. Ю.Н. Караулов. – М., 1997. – С. 239-240.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Междунар. отнош., 1974. – 216 с.
8. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Сергунина Т. А. Роль модальности в определении семантики высказывания и текста / Т. А. Сергунина // Рус. языкознание. – К., 1990. – Вып. 20. – С. 104–114 с.
10. Тураева З. Я. Лингвистика текста и категория модальности / З. Я. Тураева // ВЯ. – № 3. – М., 1994. – С. 105–114.
11. Coates J. The Semantics of the Modal Auxiliaries / J. Coates. – London, Canberr a: Croom Helm, 1983. – 259 p.
12. Lyons J. Semantics / J. Lyons. – Cambridge, New York, Melbourne, Sydney: CUP, 1990. – 897 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Meyer S. Breaking Dawn. – NY : Little, Brown and Company, 2012. – 756 p.